

MENOVANIA ČLENOV SPIŠSKEJ KAPITULY DO VZNIKU SPIŠSKÉHO BISKUPSTVA V ROKU 1776

Appointment of the Members of the Spiš Chapter until the Foundation of the Spiš Diocese in 1776

Miroslav Glejtek

Abstract: GLEJTEK, Miroslav. *Appointment of the Members of the Spiš Chapter until the Foundation of the Spiš Diocese in 1776.* Appointments of the Church representatives to the office represented significant processes in the functioning of the Church and reflected their status and influence in the society. In the Spiš Chapter, these were the superiors of the Church, provosts and canons. In the history of the Spiš Chapter, the practices of appointment underwent significant changes. Besides highest Church representatives, papal court and the archbishopric of Esztergom; secular patrons, especially Hungarian sovereigns and members of the Chapter were also involved in the process. Occupation of the canonical posts changed a few times as well. The article deals partially with the practice of acceptance of the office, too. Its aim is to specify the changes which occurred from the foundation of the Chapter at the turn of the 13th century until the foundation of the Spiš Bishopric in 1776. The work is mostly based on the published and unpublished archival sources, especially deeds, canonical visitations and chapter statuses.

Key words: Church, the Spiš Chapter, provost, canon, appointment process

Abstrakt: GLEJTEK, Miroslav. *Menovania členov Spišskej kapituly do vzniku Spišského biskupstva v roku 1776.* Menovania cirkevných predstaviteľov do úradov predstavovali vždy dôležité procesy v rámci fungovania cirkvi, zodpovedajúce ich postaveniu a významu v spoločnosti. V rámci Spišskej kapituly to boli jej predstavení – spišskí prepošti a jej členovia – kanonici. V priebehu dejín od vzniku tejto inštitúcie sa spôsob obsadzovania týchto postov menil. Do menovacích procesov prepoštov vstupovali okrem najvyšších cirkevných predstaviteľov pápežskej kúrie a ostrihomského arcibiskupa aj svetskí patróni, najmä uhorskí panovníci a určité obdobie aj samotní členovia kapituly. Obsadzovanie kanonických postov sa tiež viackrát menilo. Príspevok sa čiastočne zaoberá aj samotným spôsobom prevzatia kanonického úradu. Cieľom príspevku je v hlavných črtách zachytiť tieto zmeny od vzniku prepoštvania na prelome 12. a 13. storočia až do vzniku Spišského biskupstva v roku 1776. Práca vychádza

predovšetkým z publikovaných a nepublikovaných archívnych prameňov, najmä listín, kanonických vizitácií a kapitulných štatútov.

Kľúčové slová: *cirkev, Spišská kapitula, prepošť, kanonik, menovací proces*

Menovanie spišských prepošťov

Spišské prepošťstvo a spolu s ním aj kapitula boli od svojho vzniku na prelome 12. a 13. storočia úzko prepojené so svetskou, lepšie povedané, kráľovskou mocou. Tento fakt súvisel s tým, že v období vzniku nemohla takáto zložitá a rozsiahla cirkevná ustanovizeň fungovať bez donácie, ktorú mohol zabezpečiť len panovník. Podobne vznikli Záhrebské prepošťstvo, Prepošťstvo sv. Ladislava v sedmohradskom Sibiu a pravdepodobne i Bratislavské prepošťstvo z donácie uhorského kráľa Bela III. Začiatky Spišského prepošťstva možno s najväčšou pravdepodobnosťou tiež datovať do vlády tohto panovníka.¹ S určitosťou vieme, že prepošťstvo s kapitulou naplno fungovali počas pôsobenia správcu spišského údelu Ondreja (neskoršieho Ondreja II.). Tento údel mu ostal i po tom, ako sa stal uhorským kráľom. Prepošťstvo sa stalo kráľovskou ustanovizňou a cirkevný komplex na Vrchu sv. Martina možno označiť ako kráľovskú rezidenčnú kapitolu, ktorá v sebe zjednocovala svetskú a cirkevnú moc.² Z tohto priameho prepojenia vyplýva i zásadný vplyv, ktorý na menovanie prepošťov a kanonikov mali svetskí patróni. Od začiatku bolo Spišské prepošťstvo vyňaté spod právomoci ostrihomských arcibiskupov a podriadené priamo jurisdikcii Apoštolského stolca. Vzhľadom na to, že išlo o kráľovské prepošťstvo, prepošťa menoval panovník. Vplyv svetskej moci na činnosť cirkvi mal v dejinách Uhorského kráľovstva svoju dlhú tradíciu. Išlo najmä o zásahy uhorských kráľov do menovania najvyšších cirkevných predstaviteľov (arcibiskupov a biskupov), ale i vzniku nových cirkevných ustanovizní. Všeobecne sa tradovalo, že tieto zvyklosti majú svoj historický základ v počiatkoch budovania Uhorského kráľovstva a jeho cirkevnej správy. Už apoštolský kráľ sv. Štefan (1000 – 1038) po obrátení Maďarov na kresťanskú vieru zriadil na území kráľovstva nové diecézy.³ Na základe toho mali potom uhorskí panovníci legitimizovať svoje

¹ HOMZA, Martin. Včasnostredoveké dejiny Spiša. In HOMZA, Martin – SROKA, Stanislav (eds.). *Historia Scepusii. Vol I.* Bratislava; Kraków, 2009, s. 238.

² HOMZA, Včasnostredoveké dejiny, s. 238.

³ Predovšetkým to bola Ostrihomská a Kaločská arcidiecéza, Rábska, Páfkostolská,

snahy o zásahy do vnútrocirkevných záležitostí.⁴ Všeobecne sa hovorilo o tzv. patronátne práve uhorských panovníkov nad krajinou cirkvou. Medzi najcharakteristickejšie črty tohto práva možno počítať právomoc uhorských panovníkov zriaďovať nové diecézy a dosadzovať biskupov a ďalších cirkevných hodnostárov do príslušných cirkevných úradov.⁵ Osobitné vyjadrenie tohto špecifického vzťahu uhorských panovníkov voči cirkvi sa transformovalo aj do slávneho falzifikátu tzv. Silvestrovskej buly.⁶ V skutočnosti hoci panovníci do cirkevných pomerov zasahovali, nedialo sa tak na základe nejakého privilégiu a nezriedka sa dostávali i do konfliktu so Svätým stolcom.⁷ Príkladom, ktorý nám ilustruje mechanizmus kráľovského vplyvu na menovania v cirkvi,

---

Vacovská, Jágerská, Sedmohradská, Čanádska a Biharská diecéza. Bližšie pozri: STEINHÜBEL, Ján. Počiatky uhorskej cirkevnej organizácie na slovenskom území. In ČAPLOVIČ, Dušan – SLIVKA, Michal (eds.). *Studia Archaeologica Slovaca mediaevalia III – IV : Korene európskej civilizácie*. Bratislava, 2001, s. 38.

- ⁴ TOMKO, Jozef. *Zriadenie Spišskej, Banskobystrickej a Rožňavskej diecézy a kráľovské patronátne právo v Uhorsku*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie, 1995, s. 25 – 26. So zásadnými zásahmi do menovacích procesov predstavených aj členov kapitúl sa však stretávame na mnohých miestach, kde bol fundátorom týchto ustanovizní panovník. Jeden z príkladov predstavuje Litoměřická kapitula, ktorú založil knieža Spytihnev a menovanie prepošta, ako i kanonikov, ostalo platným a neporušeným právom panovníka aj v podstatne neskoršom období. O významne fundovania cirkevnej inštitúcie na vplyv pri zásahoch do jej vnútorného života hovorí napríklad aj vzťah metropolitnej kapituly k spomenutému biskupovi. Metropolitná kapitula, ktorá vznikla ako kráľovská fundácia, fungovala pomerne samostatne a od biskupa nezávisle, na rozdiel od ďalšie pražskej kapituly u sv. Jilí v Starom Meste, ktorá mu podliehala ako patrónovi. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Biskup Jan IV. z Dražic*. Praha, 1991, s. 81. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. Biskupské a arcibiskupské centrum v stredoveké Praze. In LEDVINKA, Václav (ed.). *XXVII pražský sborník historický*. Praha, 1994, s. 13.
- ⁵ MŮCSKA, Vincent. K otázke dosahu cirkevných reforiem 11. storočia na Uhorsko. In ČAPLOVIČ, Dušan – SLIVKA, Michal (eds.). *Studia Archaeologica Slovaca mediaevalia III – IV : Korene európskej civilizácie*. Bratislava, 2001, s. 159. Tam pozri novšiu literatúru k patronátne právu.
- ⁶ Podrobne k najvyššiemu patronátne právu a tzv. Silvestrovskej bule pozri TOMKO, *Zriadenie Spišskej*, s. 25 – 50.
- ⁷ Zaujímavý prípad predstavuje listina pápeža Inocenta III. z r. 1204 adresovaná uhorskému kráľovi Imrichovi. Pápež v snahe o dôsledné napĺňanie ustanovení Wormského konkordátu prejavil snahu zasahovať do menovaní predstavených väčších opátstiev a kráľovských prepoštstiev. Proti tejto snahe sa však ohradili tak panovník, ako aj ostrihomský arcibiskup, ktorí podobne ako pápež neboli ochotní v tejto záležitosti ustúpiť. MARSINA, Richard (ed.). *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov III : V kráľovstve svätého Štefana*. Bratislava, 2004, s. 81 – 82.

je voľba biskupov. Tí boli na začiatku 14. storočia volení kapitulou. Po smrti biskupa kapitula vyslala k panovníkovi delegáciu, aby panovníkovi smrť biskupa oznámila a zároveň požiadala o dovoľenie prísť k voľbe jeho nástupcu. Pri tejto príležitosti panovník často priamo označil jemu vyhovujúceho kandidáta, ktorý mal byť schválený. Po voľbe biskupa kapitula požiadala o schválenie panovníka a zároveň Svätý stolec.⁸ Ešte pápež Inocent IV. vysvetľoval postavenie panovníka pri voľbe nového biskupa len ako jeho jednoduchý súhlas. Takto to máme zachytené napríklad v liste Inocenta IV. z r. 1245 kaločskému arcibiskupovi Benediktovi.⁹

Podobne ako v prípade arcibiskupov a biskupov mali panovníci snahu zasahovať aj do voľby ďalších aj nižšie postavených hodnostárov, medzi nimi i prepoštov a kanonikov. Pravdepodobne už prvý známy prepošt Adolf bol do svojej funkcie menovaný na základe blízkych vzťahov s členmi kráľovskej rodiny. Jeho menovanie do hospodársky prosperujúceho prostredia bolo zrejme motivované aj potrebou hájiť a všestranne podporovať záujmy vládnucej dynastie.¹⁰ Napriek týmto snahám máme pre koniec 13. a 1. pol. 14. storočia zaujímavé pramene, ktoré nám dokladajú voľbu prepošta členmi kapituly. V roku 1284 bol takto kapitulou zvolený prepošt Jakub. Ako prijateľný dôvod, prečo

⁸ TOMKO. *Zriadenie Spišskej*, s. 30

⁹ Pre ilustračnú hodnotu tohto listu ho uvádzame v takmer kompletnom znení: „*Ex parte carissimi in Christo filii nostri regis Ungariae illustris, nobis est oblata querela, quod quum de antiqua et approbata regni sui consuetudine, hactenus pacifice observata, in electionibus pontificum assensus regius debeat postulari; canonici Vesprimiensis ecclesiae contra consuetudinem huius temere venientes, assensu eius, sicut debuit, minime requisito, qui commode requiri poterat, et de iure debebat, magistrum Zelandium, eorum concanonicum, in Vesprimiensem episcopum elegerunt; quam electionem venerabilis frater noster archiepiscopus Strigoniensis, loci metropolitanus, post appellationem, ad nos legitime interpositam, confirmavit. Alias quoque tam ipse, quam alii praelati et clerici eiusdem regni, post vastitatem, datam a Tartaris, iura et libertates ipsius regis pro sua diminuunt voluntate, in eius non modicum praeiudicium et grauamen. Quia vero eiusdem regis grauamina, quem speciali praeerogatiua prosequimur, sustinere nolumus, nec debemus; cui potius ex tanto discrimine, quod pertulisse dignoscitur, paterno compatientes affectu adesse in suis opportunitatibus proponimus et prodesse; fraternitati tuae mandamus, quatenus, inquisita super praemissis omnibus diligentius veritate; nobis, quae inueneritis, fideliter rescribere non postponas, ut exinde, quod expedire viderimus, disponamus...*“ FEJÉR, Georgius (ed.). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis IV*. Budaë, 1829, s. 364 – 365. List spomína: TOMKO, *Zriadenie Spišskej*, s. 30.

¹⁰ PUŠKÁROVÁ, Blanka – PUŠKÁR, Imrich. *Spišská Kapitula. Pamiatková rezervácia*. Bratislava, 1981, s. 15, 26.

do voľby prepošta začínajú vstupovať kanonici, sa zdá byť pomerne zložitá situácia v kráľovstve za vlády Ladislava IV. Ten si svojím nešťastným počínaním znepriatelil aj najvyšších cirkevných predstaviteľov, na čele s ostrihomským arcibiskupom Vladimírom.¹¹ V roku 1301 vydal pápežský legát Mikuláš biskup z Ostie a Velletrie listinu, ktorou nariadil Jakubovi, farárovi zo Spišských Vlachov, a Martinovi, farárovi z Matejoviec, aby predvolali do Budína všetkých, ktorí by mali námietky proti potvrdeniu voľby prepošta Pavla Spišskou kapitulou.¹² Z listiny rovnakého vydavateľa, vydanéj o rok neskôr, vyplýva, že spišského prepošta volila Spišská kapitula a túto voľbu potvrdzoval ostrihomský arcibiskup a nie uhorský kráľ.¹³ Priebeh voľby prepošta zachytáva aj listina z roku 1323.¹⁴ Voľba tak v roku 1301, ako aj v roku 1323, prebiehala podobne. Kanonici sa stretli v kapitulnom chráme a vybrali spomedzi seba v prvom prípade troch a v druhom prípade piatich kanonikov (elektorov), ktorí vykonali voľbu.¹⁵ Zaujímavá situácia nastala v roku 1348, kedy Ján, syn Demetera, žiadal udelenie titulu prepošta pre seba. S touto žiadosťou sa však už obracia nie na kapitolu, ale na pápežskú kúriu, ktorej bolo v tomto období toto právo rezervované. Zanedlho vstupuje do menovania spišského prepošta aj panovník Ľudovít I., ktorý predstúpiac pred pápeža vysvetľuje, že ostrihomský arcibiskup po smrti prepošta Jána ustanovil za prepošta niekdajšieho budinského farára Mikuláša.

¹¹ LABANC, Peter. *Spišskí prepošti do roku 1405*. Trnava, 2011, s. 55, 59.

¹² Porovnaj: „*Dudum ecclesia Scipisiensis, Strigoniensis diocesis, regimine prepositi destituta, capitulum eiusdem ecclesie Paulum, prepositum Collocensem, in eorum et ipsius ecclesie prepositum elegerunt. Presentato itaque nobis pro parte capituli predictorum electionis prefate decreto, postulatum fuit a nobis ex parte ipsorum, illam cum instantia confirmari. Nos itaque volentes in confirmatione huiusmodi iustum modum et debitum observare...*“ KNAUZ, Ferdinandus (ed.). *Monumenta Ecclesie Strigoniensis : Tomus II*. Strigonii, 1882, s. 499, č. 529. Regest publikuje: FEŇAROVÁ, Magda. *Spišské prepoštstvo. Stredoveké listiny 1248 – 1526. Inventár*. Bratislava, 1964, č. 17.

¹³ Listina je uložená v: Štátny archív Levoča (ďalej ŠA Le), fond (ďalej f.) Spišské prepoštstvo (ďalej SpP), č. 18. Regest publikuje: FEŇAROVÁ, *Spišské prepoštstvo*, č.18.

¹⁴ Porovnaj: „*...in capitulo nos recepimus, de electione futuri praelati nostri tractaturi, et post habitos inter nos tractatus, tandem placuit nobis omnibus, et singulis per viam procedere compromissi, considrantes, quod in paucos saepe sanioris consilii Spiritus venit, et multitudinem in unum difficulter posse convenire, dedimusque plenam, et liberam nos omnes, et singuli unanimiter potestatem discretis viris...ut iidem vice sua, et nostra per electionem canonicam ecclesiae nostrae supradictae vacanti Deum, ac bonum statum ipsius ecclesiae prae oculis habentes, de persona idonea providerent.*“ WAGNER, Carolus. *Analecta Scepussii sacri et profani*. Pars I. Viennae, 1773, s. 112 – 113.

¹⁵ LABANC, *Spišskí prepošti*, s. 55.

Kandidáta teda ostrihomskému arcibiskupovi predstavil samotný panovník. Neprijemnú situáciu vyriešila smrť jedného z kandidátov, Jána, syna Demetera. V konečnom dôsledku sa Ľudovítovi I. podarilo od pápežskej kúrie vymôcť právo prezentovať kandidáta na prepoštý stolec pre uhorských kráľov.¹⁶

Je pochopiteľné, že panovníci a ďalší významní veľmoži mali neustály záujem obdarovávať týmito pomerne lukratívnymi prebendami blízkych a lojálnych poddaných (členov kráľovského dvora). Hoci sa s týmto javom stretávame počas celého obdobia existencie prepoštstva a kapituly, intenzívnejšie snahy panovníkov menovať na post prepošta svojho kandidáta sú v prameňoch zreteľnejšie na sklonku stredoveku. Intenzívne snahy využívať cirkevné prebendy na obdarovávanie za odmenu či za účelom získania spojencov bolo tak u pápeža, ako i panovníkov markantné, napríklad v období pobytu pápežov v Avignone a počas pápežskej schizmy (1378 – 1417).¹⁷ V Uhorsku môžeme tieto snahy úspešne sledovať v období vlády Žigmunda Luxemburského a počas celého 15. storočia.¹⁸ Z roku 1433 poznáme mandát kráľa Žigmunda, ktorý hovorí o tom, že za prepošta Spišskej kapituly má byť menovaný jeho lekár Ján Stock. Panovník

¹⁶ LABANC, *Spišskí prepošti*, s. 56 – 57.

¹⁷ HLAVÁČKOVÁ, Miriam. *Kapitula pri Dóme sv. Martina – intelektuálne centrum Bratislavy v 15. storočí*. Bratislava, 2008, s. 30.

¹⁸ Práve Žigmund Luxemburský si začal ako prvý nárokovať patronátne právo a obsadzovanie všetkých významnejších benefícií v Uhorskom kráľovstve. Pri týchto menovaniach často nepredstavoval najdôležitejšie kritérium vysoký šľachtický pôvod, ale intelektuálne schopnosti, ktoré kandidáti prejavili ako diplomati, radcovia, právnici či lekári v kráľovských službách. V 15. storočí mnoho z nich teda získavali cirkevné úrady najmä vďaka ich profesionálnym znalostiam a schopnostiam. Takáto samostatná cirkevná politika výrazne vyostřila Žigmundove vzťahy so Svätou stolicou, keďže panovník odmietal udeľovanie prebiend osobám z cudziny, ktoré do týchto postov dosadzovala pápežská kúria. K zmene postoja Žigmunda k pápežovi došlo po vypuknutí husitských vojen, predovšetkým pre podporu, ktorú od pápeža na boj proti husitom potreboval. ERDŐ, Péter. Právne postavenie Spišského prepoštstva v Ostrihomskej arcidiecéze. In HROMJÁK, Luboslav (ed.). *Studia theologica Scepusiensia III : Z dejín Spišského prepoštstva. Zborník z medzinárodnej konferencie pri príležitosti 800. výročia prvej známej písomnej zmienky o Spišskom prepoštstve*. Spišské Podhradie, 2010, s. 24. HLAVÁČKOVÁ, Miriam. Bratislavský prepošt Juraj zo Schönbergu a jeho doba. In SLIVKA, Michal (ed.). *Studia archaeologica Slovaca mediaevalia V : Človek – sacrum – prostredie*. Levoča, 2006, s. 208 – 209. MARSINA, Richard. Svätá stolica a Slovensko od 9. do konca 18. storočia. In RYDLO, Jozef, M. (ed.). *Renovatio spiritualis. Jubilejný zborník k 70. narodeninám arcibiskupa Jána Sokola, prvého metropolitu Slovenska*. Bratislava, 2003, s. 51 – 52.

sa pri tomto menovaní odvolával na patronátne právo uhorských kráľov.¹⁹ V tomto prípade išlo o zložitú a špecifickú situáciu, keďže predchodca J. Stocka, prepošťa Juraj III., bol pri plienení Spiša husitmi zajatý a odvečený do Prahy, kde aj zahynul.²⁰ Túto udalosť, v čase keď bol Spiš rabovaný „najzločinnejšími a najvierolomnejšími heretikmi husitmi“, panovník spomína aj v listine, ktorou nariadil menovať za prepošťa J. Stocka.²¹ V prípade jeho nástupcu Gašpara Backa poznáme dokument z r. 1464, z ktorého vyplýva, že prepošťa, ktorého vyvolil panovník Matej I., potvrdzoval v úrade ostrihomský arcibiskup Dionýz Séci.²² Koncom 15. storočia patronátne právo nad Spišskou kapitulou a jej prepoštom získal rod Zápoľských. Spôsob menovania bol podobný ako v predchádzajúcom prípade. Patrón prepošťa menoval a potvrdzoval ho ostrihomský arcibiskup. Takto to máme doložené aj v prípade prepošťa Juraja de Mekche, ktorého do úradu menoval uhorský palatín Štefan Zápoľský a schválil ho ostrihomský

¹⁹ Porovnaj: „... auctoritate nostri iuris patronatus duximus conferendam...“ WAGNER, Carolus. *Analecta I*, s. 330. Táto problematika je však zložitejšia. Už v r. 1397 Temešvársky snem zakázal v Uhorsku cudzincom prístup k akýmkoľvek benefíciám. Podobne tomu bolo v 14. a 15. storočí, napríklad aj v Poľsku. Napriek tomu sa aj v 15. storočí stretávame s množstvom predstaviteľov cudzieho duchovenstva, ktorí od panovníka získavali za svoje služby benefíciá v uhorských kapitulách. SROKA, Stanislav. *Epizódy z dejín Spiša a Šariša v neskorom stredoveku*. Kraków, 2001, s. 27 – 28.

²⁰ Bližšie pozri: WAGNER, Carolus. *Analecta Scepussii sacri et profani. Pars III*. Viennae, 1778, s. 45 – 55. ŠIMEK, Ondrej. *Husitizmus a reformácia na Spiši*. Liptovský Mikuláš, 1971, s. 28.

²¹ Porovnaj: „*Quia nos praeposituram ecclesiae sancti Martini confessoris Scepussiensis nunc per mortem condam venerabilis Georgii ipsius ecclesiae sancti Martini ultimi, veri, immediati, et legitimi praepositi nuper per sceleratissimos, et perfidissimos haereticos Hussitas praefatam terram nostram Scep. Hostiliter subintrantes, et vastantes, capti, et deducti ac in ipsorum captivitate defuncti, de jure, et de facto nunc vacantem, animo deliberato, et ex certa nostra scientia venerabili, et egregio Johanni Stock medicinae doctori, nostrae maiestatis speciali physico, atque consiliario fideli, et dilecto olim praeposito collegiatae ecclesiae beati Petri apostoli Veteris Budensis vigore aliarum literarum nostrarum exinde cofectarum...et eius iurisdictioni in omnibus licitis, et consuetis parere, obedire, et obtemperare, nec non omnes, et singulos redditus, et proventus...*“ WAGNER, Carolus. *Analecta I*, s. 330.

²² Porovnaj: „... nos ad personam tuam, exigentibus probitatum, et vitutum tuarum meritis, habentes benevolum, et gratiosum respectum, et tanquam personam bene meritam ad nominationem, et praesentationem serenissimi principis, et dominin ostri Matiae regis Hungariae etc. de te nobis factas, de quibus quidem nominatione, et praesentatione nobis per literas eiusdem domini Mathiae regis per te nobis in specie exhibitas, legitime costitit, in praefatam praeposituram sancti Martini de dicta Scepus, auctoritate nostra ordinaria instituimus, et confirmamus...“ WAGNER, Carolus. *Analecta I*, s. 340.

arcibiskup Hypolit d'Este.²³ Hoci sme celé 15. storočie, aj na začiatku 16. storočia svedkami neustálych kompetenčných sporov medzi spišským prepoštom a ostrihomským arcibiskupom, tak J. Stockovi, G. Backovi, ako aj J. Horváthovi sa podarilo pomerne úspešne udržiavať nezávislosť od ostrihomských arcibiskupov. Je zaujímavé sledovať počínanie pápežov Pia II.²⁴, Sixta IV.²⁵ a Leva X.²⁶, ktorí svojimi nariadeniami posilňovali pozíciu prepoštov. Napriek tomu z týchto sporov v polovici 16. storočia vyšiel víťazne ostrihomský arcibiskup. V roku 1558 sa Blažej z Petrovaradína ako prvý zo spišských prepoštov plne podriadil arcibiskupovi Mikulášovi Oláhovi. Osobne sa dostavil pred arcibiskupa s príslušnými dokumentmi, pápežskou bulou a kráľovskou donáciou, a zložil do rúk arcibiskupa prísahu.²⁷ Až potom bol riadne investovaný do úradu.²⁸ K tomu podriadeniu arcibiskupovi došlo bez náznaku incidentu alebo prejavu nesúhlasu zo strany Blažeja a jeho nástupcov. Jozef Špirko vidí dôvod tohto bezproblémového podriadenia najmä v tom, že počínajúc prepoštom Blažejom boli prepošti zároveň biskupmi Turkami obsadených uhorských diecéz.²⁹ Títo prav-

²³ Porovnaj: „*Cum per spectabilem, et magnificum dominum Stephanum de Zapolya comitem Scepusiensem ac regni Hungariae palatinum, qui praepositurae ecclesiae Montis sancti Martini praefati ius patronatus ad se pertinere asservit...*“ WAGNER, Carolus. *Analecta I*, s. 351.

²⁴ Nariadenie pápeža Pia II., z r. 1458, ktorým potvrdil, že výlučnú moc nad Spišom majú spišskí prepošti. CHALUPECKÝ, Ivan. Krátky pohľad do dejín Spišského prepoštstva. In HROMJÁK, Luboslav (ed.). *Studia theologica Scepusiensia III : Z dejín Spišského prepoštstva. Zborník z medzinárodnej konferencie pri príležitosti 800. výročia prvej známej písomnej zmienky o Spišskom prepoštstve*. Spišské Podhradie, 2010, s. 38.

²⁵ Bula pápeža Sixta IV., ktorou povolil spišským prepoštom užívať mitru a berlu. WAGNER, *Analecta I*, s. 344 – 345.

²⁶ Bula pápeža Leva X., ktorou nariadil krakovskému, transilvánskemu a vacovskému biskupovi, aby rešpektovali práva spišských prepoštov, tak ako ich spomínajú privilegiá pápežov Pia II. a Sixta IV. WAGNER, Carolus. *Analecta I*, s. 369 – 372.

²⁷ Bližšie k tomu pozri dokumenty, ktoré publikuje WAGNER, Carolus. *Analecta III*, s. 85 – 88.

²⁸ OLEJNÍK, Vladimír. Spišskí prepošti od Bitky pri Moháči po vznik Spišského biskupstva. In HROMJÁK, Luboslav (ed.). *Studia theologica Scepusiensia III : Z dejín Spišského prepoštstva. Zborník z medzinárodnej konferencie pri príležitosti 800. výročia prvej známej písomnej zmienky o Spišskom prepoštstve*. Spišské Podhradie, 2010, s. 136.

²⁹ Snahou viedenského dvora bolo obsadiť biskupmi aj tie diecézy, ktoré boli v tomto období v tureckej územnej moci. Išlo tak o demonštrovanie postoja, že prítomnosť islamu je chápaná len dočasne a v budúcnosti bude snaha opäť nastoliť starú cirkevnú organizáciu. Systém katolíckych cirkevných ustanovizní bol teda v tomto období po formálnej stránke úplný a pripravený po zmene politickej situácie v krajine

depodobne pokladali svoju funkciu prepošta za dočasnú, a preto nemali dôvod domáhať sa ďalších práv. S obnovením snáh o nezávislosť sa znova stretávame až u prepošta Jána Sigráia. Práve ním začína obdobie, kedy prepošti prestali byť biskupmi obsadených diecéz a stali sa len tzv. volenými biskupmi (*episcopi electi*).³⁰ Mechanizmus výberu a uvedenia do úradu spočíval vo vymenovaní kandidáta na prepošta uhorským kráľom a následným zložením prísahy ostrihomskému arcibiskupovi.³¹ Príslušné texty prísahy boli pravidelne publikované aj v kanonických vizitáciách a štatútoch kapituly. V niektorých prípadoch bol panovníkom menovaný dokonca aj koadjutor prepošta. Tak to bolo napríklad v prípade kanonika J. Pelca, ktorý bol v r. 1723 menovaný koadjutorom prepošta Imricha Pongráca (1718 – 1724).³²

Menovanie kanonikov Spišskej kapituly

Spomenuli sme teda, že na menovania prepoštov vplývali v rôznych obdobiach s rôznou intenzitou svetskí patróni, cirkevní predstavitelia a určité obdobie aj samotná kapitula. Podobne sa v priebehu dejín viackrát menil aj spôsob obsadzovania kanonických postov. Prvých kanonikov menovali prepošti ľubovoľne.³³ Nezriedka boli kanonikmi kňazi bez povinnosti rezidencie pri kapitule. Často

---

opäť prevziať stratené pozície. BITSKEY, István. Katolícka vzdelanosť na území Slovenska v 17. storočí. In ČIČAJ, Viliam (ed.). *Rozpravy k slovenským dejinám. Zborník príspevkov k nedožitému 75. výročiu narodenia Pavla Horvátha*. Bratislava, 2001, s. 23.

³⁰ ŠPIRKO, Jozef. Začiatky Spišského biskupstva (Snahy v minulosti o jeho utvorenie). In PAŠTEKA, Július (ed.). *Dejiny a umenie očami historika*. Bratislava, 2001, s. 147.

³¹ Príkladom je menovanie ostrihomského kanonika a lektora Mateja Tarnóciho za spišského prepošta, po smrti prepošta Ladislava Hoszutotyho kráľom Ferdinandom III. 20. 4. 1648. Pozri: Magyar Országos Levéltár (ďalej MOL), f. Királyi Könyvek. A 57 - Magyar Kancelláriai Levéltár (ďalej KK A 57), Kötet (ďalej Köt.) 10, oldal (ďalej old.) 112 – 113. V Libri Regii je zaznamenaných množstvo ďalších kráľovských menovaní za spišských prepoštov.

³² Porovnaj: „*Fundem itaque Ioannem Peltz tanquam personam idoneam ac de ecclesia Dei benemeritam, nobisque grata met acceptam, in coadjutorem praepositurae collegiatae ecclesiae sancti Martini de Scepusio...*“. Listina je uložená v: ŠA Le, f. SpP, Oddelenie (ďalej Odd.) Documenta originalia, Cap. 2, Fasc. VI.

³³ Pre vrcholný stredovek je pomerne typická rozmanitosť voľby kanonikov. Napríklad z prostredia Vyšehradskej kapituly vieme, že nových členov si volila kapitula sama. I tak sa však zdá, že tak mohla urobiť len so súhlasom panovníka, ktorý si nárokoval na výnosné prebendy kapituly. Do nich boli nezriedka obsadzovaní jeho dvorní kapláni. TOMEK, Wacław. *Dějepis města Prahy. Díl I*. Praha, 1855, s. 369.

to boli farári farností z okolia Spišskej kapituly ako Bijacovce, Hrhov, Žehra, Spišské Vlachy a Bystrany. V niektorých prípadoch išlo aj o farárov zo vzdialenejších sídiel ako Košice, Levoča, Spišská Nová Ves, Kežmarok, Prešov či Veľký Šariš. V ďalšom období menoval kanonikov tiež prepošt, ale po porade s ostrihomským arcibiskupom.³⁴ Na základe analýz P. Labanca možno povedať, že v priebehu 13. storočia sa situácia vyprofilovala tak, že ak prepošt zriadil novú prebendu, mohol do nej ľubovoľne menovať aj kanonika. Ak však išlo o staršiu, už existujúcu prebendu, potreboval k tomu súhlas kapituly.³⁵ V 15. storočí sa čoraz intenzívnejšie stretávame so snahou panovníkov zasahovať aj do menovania kanonikov. V 16. storočí po konverzii prepošta Horvátha k protestantizmu nastalo dlhé obdobie, kedy boli spišskí kanonici menovaní ostrihomským arcibiskupom. Tak tomu bolo aj v období, kedy bola vykonaná vizitácia P. Pázmaňa. Je faktom, že menovaniu nových kanonikov nie je priamo vo vizitácii venovaný priestor. Stretávame sa tu však so zaujímavou zmienkou, že kanonici navrhli za kanonika kapituly Melichara Grecmera za preukázané služby počas šiestich rokov, ktoré pôsobil vo funkcii farára kapitulnej farnosti.³⁶ O menovaní kanonikov ostrihomským arcibiskupom hovorí aj jedno z nariadení Ostrihomskej diecéznej synody z r. 1629.³⁷ Situácia v Ostrihomskej arcidiecéze bola však špecifická. Vďaka významu a postaveniu arcibiskupa, prímasa a kancelára uhorského

³⁴ HRADSZKY, Josephus. *Initia progressus ac praesentis status Capituli ad sanctum Martinum e. c. de monte Scepusio olim Collegiati sub iurisdictione archiepiscopi Strigoniensis nunc vero Cathedralis sub proprio episcopo Scepusiensi constituti*. Szepesvárlja, 1901, s. 19 – 20. V niektorých prípadoch došlo s ohľadom na menovania kanonikov medzi prepoštom a arcibiskupom aj k vážnejším sporom. Jeden z nich prepukol v r. 1435, keď arcibiskup menoval spišského kustóda, ktorého prepošt J. Stock neuznal. Nakoniec v r. 1448 došlo k dohode medzi kapitulou a prepoštom, ktorý nakoniec kanonikovi kanoni odovzdal. RUCIŇSKI, Henryk. Neskorośredoveké dejiny Spiša. In HOMZA, Martin – SROKA, Stanisław (eds.). *Historia Scepusii. Vol. I*. Bratislava; Kraków, 2009, s. 409.

³⁵ Podrobnejšie s príkladmi pozri: LABANEC, *Spišskí prepošti*, s. 61 – 64.

³⁶ HRADSZKY, Josephus. *Addimenta ad Initia progressus ac praesentis status Capituli ad sanctum Martinum e. c. de monte Scepusio olim Collegiati sub Iurisdictione archiepiscopi Strigoniensis nunc vero Cathedralis sub proprio episcopo Scepusiensi constituti*. Szepesvárlja 1903 – 1904, Pázmaňova vizitácia, s. 38 – 39. Hradský ho doložil ako farára kapitulnej farnosti k r. 1623.

³⁷ „*Praepositus Scepusiensis habet capitulum canonicorum duodecim. Collatio canonicorum tam in Poseniensi, quam Scepusiensi capitulo spectat ad archiepiscopum*“. PÉTERFFY, Carolus. *Sacra concilia Ecclesiae Romano-catholicae in Regno Hungariae. Vol. II. Posenii*, 1742, s. 265.

kráľovstva išlo o mimoriadne vplyvnú osobu na kráľovskom dvore. Z tohto dôvodu sa stretávame s tým, že panovníci, ktorí vďaka praktikovanému najvyššiemu patronátnemu právu menovali ostrihomských arcibiskupov, sa uchýľovali k taktike z rôznych pohnútok nemenovať arcibiskupa. Tým možno vysvetliť viacero dlhších období vakantnosti arcibiskupského stolca. Najmä v 2. polovici 17. storočia a v 18. storočí sa stretávame so snahou uhorských panovníkov zasahovať aj do menovania nielen najvyšších, ale i nižšie postavených klerikov k cirkevným úradom a prebendám. Menovania spišských kanonikov uhorskými panovníkmi sa začalo stávať čoraz intenzívnejším v 17. storočí. Dôležité pramene k týmto procesom predstavujú kráľovské knihy, v ktorých boli tieto menovania zaznamenávané od začiatku 17. storočia. Jedno z prvých predstavuje menovanie spišského kanonika Gašpara Andaházioho za kustóda a kanonika Jágerskej kapituly panovníkom Matejom II. z roku 1614.³⁸ Hoci ide o menovanie spišského kanonika za kanonika inej kapituly, už tu máme možnosť sledovať mechanizmus menovacích procesov, ktorý sa v ďalšom období stával čoraz zreteľnejším. V skratke vývoj menovania kanonikov v Spišskej kapitule popísali aj kanonici v jednej z odpovedí na otázky vo vizitácii biskupa Jána Révaia z r. 1790.³⁹ Podľa nich v minulosti menovanie kanonikov vykonávali svetskí predstavitelia, páni Spišského hradu, tešínska vojvodkyňa a členovia rodu Turzovcov. Po prestupe prepošta Horvátha k protestantizmu menovania kanonikov uskutočňovali ostrihomskí arcibiskupi. Podľa vizitácie prepošta Jána Sigráia z roku 1700 patrilo právo prezentovať kanonikov ku Spišskej kapitule prepoštovi a udelenie kanonikátov záviselo od ostrihomského arcibiskupa. Kanonici však uviedli, že v minulosti nechýbali prepošti, ktorí svojou vlastnou autoritou a silou patronátneho práva udeľovali tieto kanonikáty, pričom vychádzali z donačnej listiny prepošta Martina Petheho (1587 – 1605) a iných.⁴⁰ Koncom 17. storočia menovali spišských kanonikov ešte ostrihomskí arcibiskupi.⁴¹ V obdobiach vakancie arcibiskupského stolca toto privilégium prešlo na uhorských kráľov. Za množstvo dokumentov, ktoré vykresľujú menovania kanonikov v 18. storočí, spomenieme

³⁸ Donatio custodiatu et canonicatus in capitulo Agriensi honorabili Caspari Andaházii facta. MOL, f. KK A 57, Köt. 6, old. 472 – 473.

³⁹ HRADSZKY, *Addimenta ad Initia*, Révaiova vizitácia, s. 339.

⁴⁰ HRADSZKY, *Addimenta ad Initia*, Sigráiova vizitácia, s. 123.

⁴¹ Porovnaj listinu arcibiskupa Juraja Sečeního z r. 1686, ktorou arcibiskup menoval spišských kanonikov. Uložená je v: ŠA Le, f. SaSk, krabica (ďalej Kr.) 22.

listinu panovníčky Márie Terézie z roku 1749.⁴² V tomto prípade bolo menovanie uskutočnené v období vakancie arcibiskupského stolca, ktoré trvalo tretí rok.⁴³ V listine panovníčka vysvetľuje všeobecné dôvody, ktoré ju viedli k menovaniu členov kapituly, ako je zabezpečenie vykonávania dôstojnej služby a povinnosti kapituly spôsobilými osobami.⁴⁴ Popri nich sa tu nachádza vyjadrenie, v ktorom hovorí o tom, že nejde o zrušenie patronátneho práva, ktoré z kráľovského rozhodnutia vykonávali (ostrihomskí) arcibiskupi, ale že najzbožnejšie pranie a túžba po starostlivosti v období uprázdnenia arcibiskupského stolca ju viedli k menovaniu hodnostárov a kanonikov kapituly.⁴⁵ Nasledujú novomenovaní hodnostári a kanonici kapituly.⁴⁶ Pri takomto menovaní hralo dôležitú úlohu predchádzajúce postavenie adepta v cirkevnej hierarchii. Dvaja novomenovaní hodnostári, kanonik-lektor a kanonik-kustos boli predtým jednoduchými kanonikmi. Novomenovaní kanonici (bez hodností) boli v predchádzajúcom období farármi a dekanmi v spišských farnostiach. V záverečnej časti panovníčka nariaďuje, aby boli hodnostári a kanonici riadne uvedení k svojim benefíciám, prebendám, so štalumom, hlasom v kapitule a plnosťou práv, ktoré im náležia.⁴⁷

⁴² ŠA Le, f. SaSk, Odd. 49, Kr. 248, Fascikel (ďalej Fasc.) 3.

⁴³ Posledný arcibiskup pred obdobím vakancie Imrich Esterházy zomrel 6. 12. 1746.

⁴⁴ Porovnaj: „*Quoniam ex rationabilibus, et arduis sane canusis de metropolitano ecclesiae Strigoniensi hoc adhuc tempore providere nequiverimus, ex altera autem parte, decor ecclesiae nec non convenientia, ac publici servitia exposcant: ut de idoneis ecclesiae huius collegiatae Scepusiensis ministris sufficienter prospectum...*“ ŠA Le, f. SaSk, Odd. 49, Kr. 248, Fasc. 3.

⁴⁵ Porovnaj: „*... non quidem abrogandi iuris patronatus: quod ex collatione regia archiepiscopi obtinere solent: sed pientissimi duntaxat desiderii, quo vacante etiam sede archiepiscopali, ecclesiae...*“ Tamže.

Môžeme tu sledovať jasné tendencie osvietenскеj panovníčky vstupovať do činnosti cirkvi, ktorej začína byť čoraz zreteľnejšie odopierané právo na autonómiu voči štátu. Napomáhať takejto politike malo aj oficiálne udelenie titulu apoštolská kráľovná Uhorska. Tento titul, často skloňovaný už v stredoveku, sa jej oficiálne podarilo získať od pápeža Klementa XIII. v r. 1758. MARSINA, Svätá stolica, s. 53.

⁴⁶ Porovnaj: „*... prospicere cupimus, intentione, beneficia in hac ecclesia vacantia, personis idoneis, et de ecclesia Dei benemeritis, hoc que nomine nobis gratis et acceptis; et quidem: lectoratum, Joanni Borsay, custodiatum, Joanni Feja, hactenus eiusdem ecclesiae Scepusiensis canonicis, conferenda esse duxerimus; sed et ad vacantes pariter canonicales praebendas, praemisso ecclesiae huius, et publici servitii fine, subiecta aequae idonea, et de ecclesia Dei per zelosam in cura animarum, longiori iam tempore navatam operam benemerita, ordine sequenti denominaverimus; utopte: Alexandrum SzentLaszay, parochum Szentisimoniensem, et comitatus Gömöriensis vicearchidiaconum; Ioannem Palsay, parochum Batisfalvensem, Ioannem Gellért, parochum Ürményiensem, et Matthiam Alajné, parochum Almdszentiensem.*“ Tamže.

⁴⁷ Porovnaj: „*Eapropter vobis harum series clementer committimus, et mandamus: ut omnes,*

Menovania novovekých kanonikov možno sledovať v niekoľkých líniách. V prvom rade to boli kráľovské menovania riadnych kanonikov a hodnostárov kapitúl. Okrem toho však panovník menoval aj titulárnych prepoštov a opátov. Menovanie týchto titulárov sa stalo intenzívnym v pomoháčskom období. Snahou bolo uchovať v pamäti zaniknuté stredoveké opátstva, prepoštvá a kláštory.⁴⁸ Takýmto spôsobom až do súčasnosti bývajú menovaní pomocní biskupi titulárnymi biskupmi zaniknutých diecéz. V Spišskej kapitule, tak ako v celom Uhorsku, boli za titulárnych prepoštov a opátov menovaní najvýznamnejší členovia kléru, medzi ktorých kanonici a hodnostári kapitúl nepochybne patrili. Titulármi týchto opátstiev a prepoštstiev sa kanonici stávali po uvoľnení príslušného titulu buď z dôvodu rezignácie nositeľa titulu⁴⁹, alebo na základe jeho úmrtia⁵⁰. Medzi spišskými kanonikmi sa stretávame s týmito čestnými titulmi: opát Panny Márie v (Spišskom) Štiavniku⁵¹, opát sv. Ondreja pri Vyšehrade⁵², opát Panny Márie *de Gágy*⁵³, prepošt Panny Márie v Liptove⁵⁴, opát z Habkova⁵⁵, opát sv. apoštolov Petra a Pavla *de Gágy*⁵⁶, prepošt Panny Márie *de Adon*⁵⁷, opát

---

tam ad praemissas dignitates, quam et praebendas canonicales per nos modo praevis promovos, et nominatos, in quantum in gremio vestri, et huius districtus manent: aliis enim sua via iam intimari fecimus: pro excipiendis apud cancellariam regiam Hungarico aulicam necessariis expeditionibus isthuc inviare; atque dum has coram vobis debite exhibuerint, more alias apud vos usitato, eosdem in possessionem beneficiorum, et respective praebendarum canonicalium instituere, installare, ac introducere: stallumque in choro, et vocem in capitulo, cum omni plenitudine iuris, iis competente, assignare modis omnibus noveritis, debeatis, et teneamini.“ Tamže

⁴⁸ ZUBKO, Peter. *Cirkevná heraldika v Košickej arcidiecéze*. Košice, 2008, s. 58.

⁴⁹ V kráľovských knihách to bolo zaznačené napríklad formulkou: „*Collatio praepositorae Beatae Mariae Virginis de Lipto per resignationem venerabilis Georgii Ciriaci Hortensis honorabili Georgio Soos canonico ecclesiae Scepusiensis facta. Datum in arce Posoniensi die nona mensis Martii anno Domini millesimo sexcentesimo quadregesimo septimo.*“ MOL, f. KK A 57, Köt. 10, old. 5.

⁵⁰ Takýto príklad predstavuje kanonik J. Lenchovič: MOL, f. KK A 57, Köt. 13, old. 220 – 221.

⁵¹ Blažej Siculus, 1622. Neskôr sa titul nazýval *de Scepusio*, napríklad v prípade Jána Desewffy de Csernek, 1762. HRADSZKY, *Initia progressus*, s. 417.

⁵² Štefan Fraňa, 1623. HRADSZKY, *Initia progressus*, s. 419.

⁵³ Imrich Luctor, 1664 (opátstvo sa nachádzalo v Jágerskej župe). HRADSZKY, *Initia progressus*, s. 429.

⁵⁴ Juraj Soos de Sovar, 1650. HRADSZKY, *Initia progressus*, s. 429.

⁵⁵ Ján Pauernfeind, 1696. HRADSZKY, *Initia progressus*, s. 450.

⁵⁶ Juraj Nagy, 1710 (Opát požehnaní pána). HRADSZKY, *Initia progressus*, s. 457.

⁵⁷ Štefan František Loviskovič, 1714. HRADSZKY, *Initia progressus*, s. 463.

Panny Márie *de Lucentia*⁵⁸, opát Panny Márie *de Mayk*⁵⁹, opát sv. Henricha⁶⁰, opát z Hnuzsdorfu⁶¹, prepošť Panny Márie *de Beék*⁶², prepošť *de Maegdelin*⁶³, prepošť z Lendaku na Spiši⁶⁴, prepošť sv. Štefana⁶⁵ a prepošť sv. Križa *de Aszód*⁶⁶. Všetci títo opáti a prepošti patrili medzi infulovaných prelátov s právom nosiť presne špecifikované insígnie, ktoré im vzhľadom na ich titul náležali.⁶⁷

Prijímanie nových členov v kapitule

Nevyhnutnou súčasťou uvedenia kanonika k benefíciu bolo verejné a slávnostné vyznanie viery a prisaha vernosti katolíckej viere. Vyžadovali to príslušné dekréty Tridentského koncilu. V zmysle tejto normy postupovala aj Spišská kapitula. Ku kanonikátu alebo inému benefíciu nemohol byť pripustený nikto, kto nevykonal slávnostnú prisahu a podľa starých zvykov slávnostné vyznanie viery pri akte udelenia benefícia. Beneficiár musel deklarovať svoj záväzok zostať a vytrvať v katolíckej viere po celý život, spôsobom ako to vyžadovala norma (forma) pápeža Pia V.⁶⁸ Povinnosťou prepošťa a kapituly bolo zabrániť potulným a inak nevhodným kanonikom v konaní zla a vytváraní nesvornosti

⁵⁸ Ján Pelc, 1720 (V Rábskej župe). HRADSZKY, *Initia progressus*, s. 463.

⁵⁹ Žigmund Haško, 1729. HRADSZKY, *Initia progressus*, s. 468 – 469.

⁶⁰ Peter Castellain de Montigni, 1737. HRADSZKY, *Initia progressus*, s. 469.

⁶¹ Ján Feja, 1761. HRADSZKY, *Initia progressus*, s. 471 – 472.

⁶² Ján Borzai, 1751. HRADSZKY, *Initia progressus*, s. 476.

⁶³ Ladislav Luby, 1753. HRADSZKY, *Initia progressus*, s. 478

⁶⁴ Imrich Okoličáni, 1775. HRADSZKY, *Initia progressus*, s. 486.

⁶⁵ Imrich Okoličáni, 1778. HRADSZKY, *Initia progressus*, s. 486

⁶⁶ František Rozgroň, 1775. HRADSZKY, *Initia progressus*, s. 488.

⁶⁷ Išlo najmä o typ mitry, ktorú mohli používať, ako i úkony, pri ktorých ju mohli nosiť na hlave. Osobitne tiež boli určené spôsoby, ktorými vykonávali liturgické úkony, ako požehnanie počas sv. omši a podobne. MIHÁLYFI, Ákos. *Verejné bohoslužby (katolícka liturgia)*. Banská Bystrica, 1937, s. 254. Dôsledne sú uvádzané tieto čestné tituly pri zozname aktuálnych kanonikov Spišskej kapituly, napríklad v prípade Sigraiovej vizitácie. HRADSZKY, *Addimenta ad Initia*, Sigraiova vizitácia, s. 142 – 143.

⁶⁸ Porovnaj: „... *neminem ad canonicatum, dignitatem, aut quodvis aliud beneficium in ecclesia nostra Scepusiens esse admittendum, nisi ante juramentum, quod a provisus in hac ecclesia ab antiquo praesentari consoevit in ingressu ad beneficium solennem fidei professionem in capitulo fecerit, seque in fide catholica constanter perseveraturum tota vita sponderit, juxta formam a Pio V. summo pontifice editam, ac infra subnectendam.*“. De professione fidei facienda in ingressu ad beneficia. HRADSZKY, *Addimenta ad Initia*, Pázmaňove štatúty, s. 64.

medzi členmi kapituly.⁶⁹ Noví kanonici s príslušnou menovacou listinou sa verejne prezentovali pred zhromaždenými kanonikmi v konzistóriu, kde bola listina prečítaná. Ak nebola zistená žiadna prekážka, nový kanonik vykonal Vyznanie viery a ďalšie úkony podľa zvyklostí. Kanonik-kantor ho dovedol do chóru spolu s ďalšími kanonikmi, ktorí zotrvali v úzadí. Nový kanonik sa uklonil kanonikom v štalumoch a tu sa uskutočnila jeho inštalácia. Kantor pri tomto akte povedal:

„Ja (M.) kantor a kanonik spišskej cirkvi vzývam milosť Ducha Svätého v a ku kanonikátu a prebende v tejto spišskej cirkvi po smrti a odchode alebo spontánnej rezignácii, ctihodného kedysi (M.) toho istého (M.) kanonikátu a prebendy posledný zaiste, zákonný a bezprostredný vlastník podľa práva a skutočne uprázdnený, Kanonik prepožičiavam ti hodnosť (investujem ňa), dávam ti štalum v chóre a miesto a hlas v kapitule s plnosťou všetkých práv kanonika a to v mene Otca, a Syna a Ducha Svätého Amen. A tým dokončujem, obnovenie v konzistóriu nového kanonika a tu Vyznanie viery, a prísahu podľa zvyku.“⁷⁰

Nie je náhoda, že hneď v úvode kapitulných štatútov arcibiskupa Petra Pázmaňa z r. 1629 sa nachádzajú presné pravidlá uvedenia kanonikov a prepošta k benefíciu a základné texty: Vyznanie viery a Prísaha novoprijatých kanonikov.⁷¹ Vizitácia P. Pázmaňa (1629) uvádza text prísahy, ktorú prepošt vykonal pred kapitulou v prípade, že ju nevykonal priamo do rúk arcibiskupa.⁷² V tejto formule prepošt sľuboval, že bude dodržiavať všetky privilégia, slobody, štatúty, ako

⁶⁹ Porovnaj: *„Vagos autem, canonicisque impedimentis irretitos, ac involutos et qui fratrum concordiam inturbare possent, penitus arceri ab ea faciant.“* De eorum, qui in capitulum recipiendi sunt qualitate. HRADSZKY, *Addimenta ad Initia*, Pázmaňove štatúty, s. 65.

⁷⁰ HRADSZKY, *Addimenta ad Initia*, Pázmaňove štatúty, s. 65 – 66.

⁷¹ Sľub vernosti kapitule, dodržiavania povinností, zvyklostí a štatútov, ako i mlčanlivosti vo vnútorných záležitostiach boli štandardné súčasťou tohto aktu vo väčšine kapitul. Pre porovnanie pozri prísahu novomenovaného kanonika v Ostrihomskej kapitule z obdobia stredoveku. Publikuje: KOLLÁNYI, Ferencz. *Esztergomi kanonokok 1100 – 1900*. Esztergom, 1900, s. XXVI.

⁷² Forma juramenti a domino praeposito in capitulo praestandi, si non constiterit, quod in manibus illustrissimi domini domini archiepiscopi Strigoniensis. Confirmationis juramentum praestiterit. HRADSZKY, *Addimenta ad Initia*, Pázmaňove štatúty, s. 70. S týmito prísahami sa stretávame až od čias prepošta Blažeja z Petrovaradína. Do polovice 16. storočia mali spišskí prepošti na základe významných výsad a privilégii podstatne väčšiu autonómiu. Po podriadení sa prepošta Blažeja z Petrovaradína

i staré zvyky kostola a kapituly. Tak isto sľúbil, že bude ochraňovať, dobre spravovať a zveľaďovať všetky majetky, domy, vinice a ďalšie veci náležiacie kostolu a že bude dodržiavať rezidenciu pri kapitule a nebude zanedbávať službu Bohu pri tomto kostole. Sľúbil tiež, že voči dlžníkom bude postupovať výlučne v súlade s právom. Zároveň sľúbil ostrihomskému arcibiskupovi, resp. jeho vikárovi svoju poslušnosť. Prísahu vykonal s rukou položenou na evanjeliu so zvolaním: „*Nech mi Boh, Panna Mária, sv. Martin a toto Božie evanjelium, ktorého sa dotýkam, pomáhajú.*“

Podobne aj ďalšie štatúty prijaté v roku 1796 spišským biskupom Jánom Révaiom obsahujú ustanovenia týkajúce sa prijímania nových členov kapituly. Uvádza sa tu, že podľa nariadenia Tridentského koncilu nemôže byť k užívaniu benefícií uvedený nikto, kto by do dvoch mesiacov nevykonal Vyznanie viery, ale nielen biskupovi alebo jeho vikárovi, ale tiež kapitule. Takisto musel vykonať prísahu a sľub vernosti Rímskej cirkvi podľa spôsobu, ktorý je uvedený v štatútoch. Nasledujú doslovné znenia Vyznania viery a prísahy novoprijatých kanonikov. Tieto dva texty sú totožné v oboch vydaniach štatútov, pričom sa stretávame len s veľmi drobnými gramatickými a štylistickými rozdielmi. Vo vyznaní viery sa v úvode nachádza nicejsko-konštantínopolské vyznanie viery. Za ním nasledujú ďalšie články týkajúce sa Svätého písma a autority cirkvi pri jeho výklade.⁷³ Nasleduje sľub vernosti k jednotlivým sviatostiam a rítu katolíckej cirkvi v ich vysluhovaní.⁷⁴ Osobitné formulky malo aj Vyznanie viery a prísaha novoprijatých kanonikov, ako i samotného prepošta.⁷⁵ Podľa štatútov mali noví kanonici s príslušnou listinou (*litterae provisionis*) prísť a postaviť sa pred konzistórium členov kapituly. Tu boli predčítané štatúty, ktoré noví kanonici zopakovali, tak ako to nariaďovala už vizitácia P. Pázmaňa. Inštaláciu vykonal

---

ostrihomskému arcibiskupovi Oláhovi sa sľub arcibiskupovi stal štandardnou súčasťou normatívnych dokumentov Spišskej kapituly.

⁷³ Porovnaj: „*Item sacram scripturam iuxta eum sensum, quem tenuit et tenet sancta mater ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu et interpretatione sacrarum scripturam, admitto nec eam unquam nisi iuxta unanimem consensum patrum accipiam et interpretaabor.*“ HRADSZKY, *Addimenta ad Initia*, Révaiove štatúty, s. 405.

⁷⁴ Porovnaj: „*Receptos quoque et approbatos ecclesiae catholicae ritus in supradictorum omnium sacramentorum solenni administratione recipio et admitto.*“ HRADSZKY, *Addimenta ad Initia*, Révaiove štatúty, s. 405.

⁷⁵ HRADSZKY, *Addimenta ad Initia*, Révaiove štatúty, s. 404 – 407.

kanonik-kantor v kapitulnom kostole.⁷⁶ Následne sa vykonal autentický zápis o uvedení do štalumu, na druhej strane menovacej listiny.

Problematika obsadzovania prepoštských a kanonických postov v kapitulách predstavuje nesporne zaujímavú látku v rámci štúdia cirkevných dejín, osobitne dejín kapitúl, vzťahov medzi cirkevnými inštitúciami a svetskou mocou, ale ako naznačujeme v poslednej časti príspevku, aj k dejinám liturgie. Načrtnutý prehľad viac vo všeobecnosti ako v konkrétnostiach poukazuje na určité základné tendencie, s ktorými sa môžeme stretnúť v rozmedzí 13. až 18. storočia. Niektoré čiastkové problémy dotýkajúce sa obsadzovania prebiend v kapitulách boli cieľom hlbších analýz viacerých historikov. Sú však mnohé okruhy otázok, ktoré bude možné zodpovedať až ďalším detailným výskumom. Ide predovšetkým o rozsiahly novoveký archívny materiál, ktorý doposiaľ unikal záujmu historikov. Ako zaujímavé pole výskumu sa javí aj komparácia vývoja v rôznych kapitulách v rámci Uhorska.

SUMMARY: APPOINTMENT OF THE MEMBERS OF THE SPIŠ CHAPTER UNTIL THE FOUNDATION OF THE SPIŠ DIOCESE IN 1776. From their foundation at the turn of the 13th century, the Spiš Provostry and the Chapter were closely connected with the secular, or more aptly, with the royal power. This was due to the fact that the large church establishment could not function without an adequate support of the monarch. The connection also explained the influence of the patron-ruler on the appointment of provosts and canons. From its beginnings, the Spiš Provostry was excluded from the authority of the archbishops of Esztergom and was subordinated to the papal court. A provost was appointed by the ruler. There is the evidence of the election of a provost by the members of the chapter from the end of the 13th and first half of the 14th century. This election was not authorized and confirmed by the Hungarian monarch but by the archbishop of Esztergom. The change took place in the middle of the 15th century when the ruler obtained the right for Hungarian kings to present a candidate for the seat of the provost. By the end of the Middle Ages, there is a significant attempt of rulers to appoint to the office those who were close to them. At the end of the 15th century, the Zápoľský family obtained the patronal rights over the Spiš Chapter and the Spiš Provostry for some time. From 1558, Spiš provosts were fully subordinated to archbishops of Esztergom. In the period of provosts, the so called elected bishops, the candidate was appointed by the king and then swore an oath to the archbishop of Esztergom.

⁷⁶ HRADSZKY, *Addimenta ad Initia*, Révaiove štatúty, s. 408.

The process of appointment of canons changed a few times during the Middle Ages. First canons were appointed by provosts arbitrarily. They were often parish priests from the neighbouring region of the Spiš Chapter. In the following period, canons were appointed by a provost after the consultation with the archbishop of Esztergom. In the 15th century, rulers were also involved in the appointment of canons. In the 16th century, there was a long period when the Spiš canons were appointed by the archbishop of Esztergom. In the second half of the 17th and in the 18th century, there Hungarian rulers attempted to engage in the process of the appointment of canons. Appointments of canons in the modern era follow a few lines. First and foremost, they were royal appointments of legitimate provosts and abbots. Besides that, however, the ruler also appointed titular provosts and abbots. Their appointment was intense especially after the Battle of Mohács. There was an attempt to keep the memory of extinct medieval abbeys, provosts and monasteries. An appointment of a canon to beneficium had a fixed form. Public and ceremonial profession of faith and a loyalty oath to the Catholic Church were its inevitable part. To be appointed as a canon meant to swear an oath and to profess faith according to old customs during the act of granting beneficium. A canon had to declare his commitment to keep the Catholic faith for the rest of his life as it was required by the norm of Pope Pius V. New canons presented themselves with the required appointment document publicly in front of the gathered canons in consistory where the document was read. If no obstruction was found, the new canon spoke Profession of Faith and did other acts according to the custom. A canon-choirmaster took him to the choir with other canons. Described practices of appointment to the office of the members of the Spiš Chapter represent a major probe into such practices. A further detailed study of archival sources will add and contribute to the clarification of the above mentioned results.

PhDr. Miroslav Glejtek, PhD.

Katedra histórie

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta

Hodžova 1, 949 74 Nitra

mglejtek@ukf.sk